

VI. Mithridatés Eupatőr nyomában

Philip Matyszak: Mithridates the Great Rome's indomitable Enemy. Pen & Sword Military 2010. 180 oldal

Az utóbbi években az ókortudomány művelői és kedvelői között jelentősen megnőtt az érdeklődés a Pontusi Királyság és legismertebb uralkodója, VI. Mithridatés Eupatőr iránt. A jelenség érthető, hiszen a király már hosszú uralkodása alatt (Kr. e. 121–63.) is élő legendának számított, és már az ókorban is egyfajta misztikus köd vette körül személyét. Aki kezébe veszi Philip Matyszak *Mithridates the Great Rome's indomitable Enemy* című könyvét, az könnyen megértheti, miért is olyan divatos foglalkozni vele manapság. A szerző nem ismeretlen a magyar olvasóközönség előtt, nevéhez olyan népszerű könyvek is köthetők, mint a magyarul is megjelent *Az antik Róma napi öt denariusból* és *Az antik Athén napi öt drachmából*. Magáról VI. Mithridatésről sokoldalúsága miatt több aspektusból is lehet írni, ezúttal, amint azt a könyvet kiadó *Pen & Sword Military* is sejteti, a hadtörténeté a főszerep. Könyve előszavában a szerző is kifejti, hogy ragaszkodik a hadtörténeti vizsgálódáshoz, és mindent ennek rendel alá. A könyv – túlmutatva a címen – nemcsak Mithridatés életrajzát és a Mithridatési „háborúkat” tárgyalja hosszasan (kilenc fejezeten át), hanem az Armenia elleni expedíció bemutatására is sort kerít. A források tekintetében, melyek a könyv alapjául szolgálnak, elmondhatjuk, hogy a szerző igényes gyűjtőmunkát végzett, ugyanis nem pusztán csak az ismert klasszikus *auctorok*ra támaszkodott. Azonban nemcsak két kisebb *auctort*, Julius Exsuperantiust és Granius Licinianust (akiknek művei erősen töredékesen maradtak fenn) nem használt fel, hanem Josephus Flavius műveit sem,

pedig ők mindannyian érdekes adalékokkal szolgálnak a Mithridatési háborúk és a római polgárháborúk, illetve hatalmi harcok szoros egybefonódásairól, Josephus Flavius pedig a Lucullust hadvezéri pozícióban felváltó és a háborút befejező Pompeius Magnus keleti tevékenységéről is. A könyv tizenegy fejezetből és a bevezetésből áll. Az első két fejezet a Pontusi Királyság kialakulásával, az általános bevezetés pedig a Kr. e. 290–120-ig terjedő időszakban tárgyalja a kisázsiai eseményeket. A térben és időben való elhelyezést a térképek általában meg szokták könnyíteni, azonban ez sajnos nem mondható el a könyvben szereplő négy térkép melléklet megrajzolása hibás. Cilicia mindkét térképen (XI–XII. old.) az eredeti helyétől sokkal távolabb helyezkedik el, az a terület pedig, amely Cilicia néven szerepel, valójában Lycia és Pamphylia volt. A szerző által tárgyalt periódusban a lyciai városok szabadságát Róma már Kr. e. 168 óta garantálta. Pamphyliaiban ugyan a ciliciai kalózok Side rabszolgapiaca révén befolyásos tényezőnek számítottak, de a két régió hivatalosan csak a római adminisztráció helyi kiépülésével fog egybetartozni, ami viszont nem esik egybe a térképen feltüntetett Kr. e. 90-es állapottal. A másik két térkép jobban sikerült, és reálisabban ábrázolja Pontus földrajzi adottságait, valamint a Lucullus parancsnoksága alatt álló, korábban Fimbria *consul* alá rendelt alakulatok mozgását. A tömör bevezetésben is előfordulnak elírások: rögtön az első mondat felcseréli az uralkodó születési dátumát a trónra lépésével. (XV. old.) A másik szembeötlő hiba Rhodosszal kapcsolatos. (XXIV. old.) A szerző szerint a rhodosziak a kolosszust a Szeleukidák felett aratott győzelmük emlékére állították fel, holott a kérdéses időpontban nem a Szeleukidák, hanem az Anti-

gonidák dinasztijához tartozó I. Démétrios Poliorkétést győzték le Kr. e. 304-ben. Nem célozom a könyvben szereplő összes elírás és hiba felsorolása, ám ezt a kettőt – súlyosságuk miatt – nem lehet észrevétlenül hagyni, még akkor sem, ha egyébként nem csökkentik a hadtörténeti rész értékét. Érdeemes viszont kitérni a szerző azon állítására, mely szerint Cappadocia szegény lett volna (XXIII–XXIV. old.), és megszerzésére a pontusi királyoknak kizárólag azért lett volna szüksége, mert a királyság védelme egy déli puffer-zóna kialakítását igényelte. Ezzel nem teljes mértékben érthetünk egyet. Kétségtelen, hogy stratégiaileg fontos helyről van szó, melynek lakosai relatíve szegényebbek voltak, mint Kis-Ázsia nyugati területein élők, de mindenképpen érdemes megemlítenünk, hogy a térség fontos ásványkincsekkel rendelkezett,¹ melyek jelentős része ekkor ugyan még kiaknázatlan volt, azonban hadigazdasági szempontból nem elhanyagolható tartalékokat képezett. Az első két fejezet informatív, azonban a szerző – a hadtörténet dominanciája ellenére – részletesebben is ismertethette volna a Pontusi Királyság felemelkedése kapcsán a külpolitikai viszonyokat. A külpolitika alárendelt szerepe legerősebben a kilencedik fejezetben érződik, ahol az armeniai hadjáratot tárgyalja a szerző. Kétségtelen, hogy a Római Köztársaság szempontjából az intervencióra jogalapot jelentett az ellenséges hadvezérnek a harmadik fél általi befogadása, azonban az Armenia elleni hadjárat okát nem lehet leegyszerűsítve csupán azzal magyarázni, hogy Mithridatés befogadása miatt került sor rá. Lucullus expedíciója előtt ugyanis a Közel-Keleten a Szeleukidák sorozatos kudarcaival és a pártusok átmeneti

meggyengülésével kialakult egy törékeny egyensúly, amelyet a felemelkedő Armenia és a nagykirályi titulust felvevő II. Tigranés veszélyeztetett.² Ez utóbbit – mint Justinos megjegyzi – még egész Syria is támogatta.³ Ezenkívül megjegyezhetjük, hogy a szerző a Keleten kiterjedt kapcsolatrendszerét építő és azt magáncéljaira is felhasználó Clodius Pulcher szerepét túlságosan leegyszerűsíti, amikor párhuzamba állítja őt Gaius Popilius Laenas-szal.⁴ Az a kilenc fejezet (3–11.), amely a mithridatés-i háborúkat tárgyalja, a könyv legjobban sikerült része. A korábbi hagyományos felosztással szemben, amely a Róma és Mithridatés Eupator között három háborút tart számon, a szerző nem különíti el látványosan a konfliktusokat, mivel – amint arra a források segítségével Matyszak rámutat – az elsőnek nevezett Mithridatés elleni háborút lezáró szóbeli megállapodást, amelyet Cornelius Sulla és VI. Mithridatés kötött, a római senatus sohasem ratifikálta, így a lényegében háborús állapot gyakorlatilag kisebb-nagyobb megszakításokkal, de mindvégig fennállt. El kell ismerni, hogy a fejezetek felosztása jól igazodik a háborús konfliktus főbb fordulópontjaihoz és a frontvonalak mozgásához. Megalapozottnak kell tekintenünk a szerző feltevéseit, mely szerint a pontusi király a hadjárat megindításakor számított a Római Köztársaság lekööttségére, valamint annak belső zavaraira és a határait ért külső nyomásokra. Maga a hadtörténeti rész nem pusztán a csaták elemzésére és rekonstruálására összpontosít, hanem a szembenálló felek geostratégiai törekvéseiről is képet nyerhetünk. A kilenc fejezet egyik legnagyobb erénye, hogy a rea-

¹ A bányászat a térségben a késő római és bizánci érában fog igazán felfutni, bővebben lásd: Vryonis, Speros, Jr.: *The Question of the Byzantine Mines Speculum*. Vol. 37. (1962) 1–17.; Edmondson, J. C.: *Mining in the Later Roman Empire and Beyond: Continuity or Disruption*. *The Journal of Roman Studies*, 79. (1989) 84–102.

² II. Tigranesről bővebben lásd: Manandyan, Hakob: *Tigranes II and Rome: a new interpretation based on primary sources*. Mazda Publishers, 2007.

³ Iustinus: XL 1.

⁴ Clodius Pulcherről és a keleti politikáról lásd bővebben: Rawson, Elizabeth: *The eastern clientelae of Clodius and the Claudii*. *Historia. Zeitschrift für Altgeschichte*, 23. (1973) 229–231.

litások talaján maradványok igyekeznek nem misztifikálni a pontusi és a római hadsereg erejét és képességeit, hanem képet ad a belső problémáikról, továbbá a pontusi hadsereg jellegének fokozatos átalakulásáról, ami nagymértékben hozzájárult VI. Mithridatés uralmának meghosszabbításához. A pontusi király karizmatikus személyiségének egyik legfőbb vonása éppen az volt, hogy számos kudarc után is talpra tudott állni, képes volt tanulni ellenségétől, és ezt a folyamatot – a hadtörténet segítségével – reálisan ábrázolja a könyv. Ezen túlmenően a római hadvezérek közötti különbségek is éles megvilágításba kerülnek. Közülük is kiemeli a szerző a viszonylag kevésbé ismert Lucius Licinius Lucullust, aki a hadjárat római szempontból legkritikusabb pillanataiban mindig helyt tudott állni, és kulcsszerepet játszott a római győzelemben. Mivel az utóbbi években nem készült olyan feldolgozás, mely kifejezetten a pontusi hadsereggel foglalkozik, nyugodtan nevezhetjük Philip Matyszak könyvét hiánypótló alkotásnak. A hadtörténeti rész értékéhez az is hozzájárul, hogy a

szerző a neves angol hadtörténész, Adrian Goldsworthy eredményeire is támaszkodik. A könyv olvasását jelentősen megkönnyítik a mellékletként beiktatott, három kiemelt fontosságú ütközetről (az Amniasz folyómenti – Kr. e. 88., a khairóneiai – Kr. e. 86. és a tigranocertai – Kr. e. 69.) készült rekonstrukciós rajzok. A könyv stílusa könnyed, a szerző olykor még némi humort is megenged magának. A közérthető stílus mindenképpen pozitív, mert a világos fogalmazással nemcsak közelebb hozza az olvasót a kívánt korszakhoz, hanem – korunk egyik kihívásának megfelelően – meg tudja szólítani azt a szélesebb olvasóközönséget, amelyet nem elsősorban tudományos körök alkotnak. *Summa summarum*, nem csupán e köröknek, hanem mindenkinek, aki kedveli az ókortörténetet, vagy érdeklődik a hadtörténet iránt, érdemes kezébe vennie ezt a hiánypótló művet.

TÓTH LÁSZLÓ